

ВІДГУК
офіційного опонента
кандидата юридичних наук, доцента ПЕТЛЮКА Юрія Степановича
на дисертацію БУЦМАКА Артема Юрійовича на тему:
«Правове забезпечення екологічної інформації»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертації. Відповідно до статті 50 Конституції України, кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення, при цьому така інформація не може бути засекречена. Конституційне закріплення цього положення свідчить про особливе значення екологічної інформації як самостійного об'єкта правової охорони та однієї з ключових гарантій реалізації екологічних прав людини. В сучасних умовах розвитку суспільства інформація вже не обмежується функцією засобу комунікації, а набуває значення стратегічного ресурсу, від якого значною мірою залежить ефективність управлінських рішень, реалізація засад сталого розвитку та забезпечення фундаментальних екологічних прав людини.

Своєчасний доступ до повної, достовірної та актуальної екологічної інформації є необхідною передумовою збереження життя і здоров'я людини, оскільки приховування, несвоєчасне оприлюднення або викривлення відомостей про стан довкілля здатне спричинити тяжкі, а часто й незворотні наслідки, що підтверджується, зокрема, історичним досвідом аварії на Чорнобильській АЕС.

Важливого значення дана проблематика набуває з огляду на проголошений євроінтеграційний курс України, який передбачає адаптацію національного законодавства до законодавства Європейського Союзу та імплементацію положень Орхуської конвенції, що актуалізує потребу в переосмисленні доступу до екологічної інформації не лише як елемента інформаційної політики держави, а насамперед як реального суб'єктивного права особи.

Особливої актуальності дослідження набуває через виклики воєнного стану, спричинені збройною агресією РФ проти України, що призвела до численних екологічних катастроф (витоки аміаку, підрив Каховської ГЕС, захоплення атомних об'єктів тощо), що значно посилило потребу у ефективному механізмі правового забезпечення доступу до екологічної інформації. В умовах війни виникла необхідність забезпечити баланс між відкритістю даних та інтересами національної безпеки, що на практиці породжує нові правозастосовні проблеми, які стосуються, у тому числі розгляду запитів на екологічну інформацію.

Актуальність та нагальність цієї дисертації безумовно посилюється недостатньою кількістю комплексних монографічних досліджень на зазначену юридичну тематику. Попри наявність окремих досліджень, питання саме правового забезпечення екологічної інформації залишаються недостатньо розробленими, а існуючі доктринальні підходи потребують уточнення з урахуванням динамічних суспільних змін.

Дисертацію виконано відповідно до п. 1.13 Пріоритетних напрямів фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки від 26 березня 2021 р. № 12-21 та плану науково-дослідної роботи кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В. З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України в рамках розкриття окремих аспектів державних бюджетних тем «Організаційно-правові засади сталого розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні» (номер державної реєстрації 0119U100830) та «Правове забезпечення агроекологічного розвитку України в повоєнний період» (номер державної реєстрації 0124U001202).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій. Обґрунтованість і достовірність положень, висновків і рекомендацій значною мірою обумовлені чітким формулюванням об'єкту і предмету, а також мети дисертаційного дослідження. Логічно витікає з визначеної мети перелік основних завдань. Робота виконана на ґрунті послідовно викладеного матеріалу, висновки і міркування дослідника обґрунтовані, науково виважені.

Наукові положення, висновки та пропозиції, сформульовані дисертантом, є своєчасними і актуальними з огляду на розвиток сучасного нормотворчого процесу у сфері правового забезпечення екологічної інформації, аргументованими і переконливими. Такий висновок базується на використанні автором широкого кола вітчизняних і зарубіжних наукових джерел із конституційного, екологічного, інформаційного, цивільного, адміністративного та інших галузей права, та вітчизняного і зарубіжного законодавства. Загалом джерельну базу дослідження можна вважати достатньо репрезентативною та інформативною (список використаних джерел містить 261 найменування), що дає змогу дійти висновку про достатню обґрунтованість одержаних результатів.

Методологія дисертаційного дослідження базується на діалектичному підході до осмислення поставлених у ньому наукових і практичних проблем. У дисертації, крім діалектичного, адекватно застосовані такі загальнонаукові методи пізнання, як логіко-семантичний, формально-логічний, системний, міждисциплінарний, системно-структурний, а також спеціальні юридичні методи – формально-юридичний та порівняльно-правовий.

Наукова цінність дисертації полягає у комплексному підході до переосмислення правової природи екологічної інформації та розробленні конкретних механізмів її забезпечення у сучасних умовах.

Наукова новизна положень і висновків дисертаційного дослідження сумнівів і застережень не викликає.

Насамперед до здобутків автора варто віднести приділення достатньої уваги розробленню понятійно-категоріального апарату дослідження, що призвело до удосконалення визначень понять «екологічна інформація», «інформація про стан довкілля», «інформація про стан навколишнього природного середовища», наукового обґрунтування необхідності введення єдиного поняття «екологічна інформація» та доведено змістовну відмінність між «довкіллям» (яке включає антропогенні об'єкти) та «навколишнім природним середовищем», що дозволило уточнити об'єкт інформаційних запитів (с. 24, 63), лексико-юридичної конструкції «правове забезпечення екологічної інформації».

Автор вперше систематизував фактори утворення екологічної інформації, до яких належать: а) шкідливі речовини (небезпечні хімічні та радіаційні); б) шкідливі відходи (екотоксичні – небезпечні для навколишнього природного середовища та вибухонебезпечні, окислювальні, легкозаймисті, подразнювальні, токсичні, канцерогенні, корозивні, інфекційні, мутагенні, сенсibiliзуючі та радіаційні відходи – небезпечні для людини); в) екологічно небезпечна господарська діяльність; г) адміністративні заходи та адміністративні акти; ґ) міжнародні угоди в галузі навколишнього природного середовища; д) екологічна політика і екологічне законодавство; е) загальнодержавні та регіональні програми екологічного розвитку (с. 21).

Обґрунтовано необхідність виокремлення самостійної інформаційної функції, яка зобов'язує публічну владу доводити до відома населення країни відомостей про: стан навколишнього природного середовища; потенційні загрози екологічній безпеці; екологічні права та обов'язки суб'єктів екологічних правовідносин; сучасний стан екологічного законодавства і перспективні напрями його розвитку (с. 22, 47).

Правильним, на наш погляд, є те, що у дисертації знаходить обґрунтування твердження про розмежування «права на екологічну інформацію» (як абстрактної можливості для всього населення) та «права на доступ» (як реального суб'єктивного права конкретного суб'єкта) (с. 4, 23, 56–57, 180), що має значення для юридичної практики, оскільки дозволяє точніше визначити процедурні межі захисту прав громадян.

Варто відзначити актуальність проведеного дослідження у контексті воєнного стану. В дисертації проаналізовано склад екологічних злочинів під час агресії РФ та визначено особливості реалізації прав громадян в умовах війни (с. 6, 11, 116, 182), що робить роботу надзвичайно затребуваною для розроблення стратегій повоєнного відновлення (с. 18).

Структура роботи є продуманою, логічною і заперечень не викликає.

Дисертацію в цілому і три її розділи окремо завершують обґрунтовані, побудовані на значному правовому, емпіричному, аналітичному матеріалі, висновки.

Практична цінність отриманих в дисертації результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у науково-дослідній сфері, нормотворчій та правозастосовній діяльності відповідних державних органів, у навчальному процесі при підготовці програм з навчальних дисциплін «Екологічне право», «Інформаційне право», «Конституційне право», а також при підготовці підручників і навчальних посібників з цих дисциплін, та у виховній діяльності при формуванні у молоді екологічної правосуб'єктності та належної правової екологічної культури.

Виклад у наукових публікаціях положень, висновків і рекомендацій, що сформульовані у дисертації. Основні положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження, які виносяться на захист, відображено у 11 наукових працях, з яких 3 статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 8 тез наукових доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, які засвідчують належну публічну апробацію матеріалів дисертаційного дослідження.

Оформлення дисертації та дотримання академічної доброчесності. Дисертація А. Ю. Буцмака оформлена відповідно до нормативних вимог, що встановлюються до таких наукових праць. Дисертація написана державною мовою з дотриманням наукового стилю. Положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації А. Ю. Буцмака, є логічно сформульованими та належно обґрунтованими. У рецензованій дисертації не виявлено порушень академічної доброчесності.

Дискусійні положення дисертації. Віддавши належну шану науковим здобуткам дисертанта, офіційний опонент має звернути увагу на висновки й твердження, що викликали у нього сумніви і які можуть слугувати підґрунтям для дискусії під час захисту та стануть в нагоді у подальшій роботі.

1. На нашу думку, в дисертації фрагментарно використано Закон України «Про адміністративну процедуру». На с. 45 автор посилається на Закон України «Про адміністративну процедуру» лише для ідентифікації адміністративного акта як одного з факторів формування екологічної інформації. У розділах, присвячених гарантіям та захисту прав на отримання екологічної інформації, положення зазначеного Закону (щодо процедур оскарження чи вимог до обґрунтування актів) фактично не досліджувалися. Робота лише б виграла, якби автор проаналізував такі принципи адміністративної процедури як «принцип відкритості» (ст. 12 Закону), «право бути почутим» (ст. 17 Закону), які безпосередньо стосуються реалізації права особи на доступ до інформації.

2. На с. 80 дисертант підтримує ідею, що органи влади повинні надавати навіть «не оброблену і не перевірену» інформацію, якщо вона є в їхньому розпорядженні, просто попередивши про це. Вважаємо такий підхід дискусійним, оскільки у контексті екологічної

безпеки надання недостовірних, неперевірених даних може спричинити паніку або невірні рішення громадськості.

3. На с. 118–119 автор стверджує, що зміст ст. 50 Конституції України свідчить, що екологічна інформація не може бути ніким засекречена, а право на екологічну інформацію є абсолютним. Водночас на с. 122 автор визнає законодавчі винятки щодо інформації про стан довкілля, яка містить відомості про місце розташування військових об'єктів, яка може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом, та про можливість обмежень в умовах воєнного стану за ст. 64 Конституції (с. 125). З огляду на зазначене, під час захисту дисертації хотілося би почути позицію дисертанта, чи можна вважати право «абсолютним», якщо воно де-юре і де-факто підлягає обмеженням під час війни.

4. На с. 187 автор приходить до загального висновку, що «в Україні відсутній інституційно спроможний, незалежний орган, який би здійснював ефективний контроль за виконанням розпорядниками законодавства у сфері доступу публічної інформації та міг реально поновити порушені інформаційні права» і пропонує впровадити європейські стандарти (медіація, арбітраж тощо). Було б доцільно запропонувати конкретну модель щодо того, чи це має бути розширення повноважень Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, чи створення спеціального екологічного омбудсмена.

Водночас вищевикладені положення переважно мають рекомендаційний характер та у цілому не впливають на високу позитивну оцінку дисертації А. Ю. Буцмака, а лише свідчать про її актуальність, комплексність та багатогранність досліджуваних автором проблем.

Загальний висновок. Дисертація Буцмака Артема Юрійовича на тему: «Правове забезпечення екологічної інформації» за актуальністю, ступенем новизни представлених результатів, їх наукової обґрунтованості, повноти викладення в опублікованих наукових працях, рівнем виконання поставленого наукового завдання та володіння методологією наукової діяльності відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, зокрема Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор Буцмак Артем Юрійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 «Право».

Офіційний опонент доцент кафедри права та публічного адміністрування Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту Товариства з обмеженою відповідальністю «Інститут людського капіталу та сталого бізнесу», кандидат юридичних наук, доцент Юрій ПЕТЛЮК